

ATSAKINGO VALDYMO PRINCIPAS IR JO ĮGYVENDINIMAS

AUŠRA RAULIČKYTĖ

Straipsnyje nagrinėjamas konstitucinis atsakingo valdymo principas, kuriuo Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas pasirėmė aiškindamas Seimo nario konstitucinio statuso ypatumus. Remiantis Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 metų liepos 1 dienos nutarimų analizuojami Konstitucinio Teismo nutarimų argumentavimo ypatumai ir įtaka įstatymų leidybai. Lyginamos dviejų pokomunistinių valstybių (Vengrijos ir Lietuvos) konstitucinės priežiūros institucijų aktyvizmo priežastys ir jo legitimumo pagrindai.

Net ir Lietuvoje, turinčioje ne per ilgiausias parlamentinio valdymo tradicijas, Seimo nario konstitucinio teisinio statuso turinys nebeatrodė nauja sritis, kurioje būtų galima tikėtis didesnių staigmenų. Tiksliau, naujienu pobūdis buvo tapęs nuspėjamas – tai viešųjų ir privačiųjų interesų supainiojimas arba etikos normų pažeidimas. 2001–2003 metais buvo nuolat diskutuojama apie būtinumą priimti Seimo narių (politikų) etikos kodeksą, kuriame įtvirtintus pagrindi-

Aušra Rauličkytė – Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto docentė, direktoriaus pavaduotoja (el. paštas: ausra.raulickyte@tspmi.vu.lt).

© Aušra Rauličkytė, 2006

Straipsnis įteiktas redakcijai 2005 m. rugsėjo 30 d.

Straipsnis pasirašytas spaudai 2006 m. sausio 23 d.

nius etikos principus būtų galima išvengti (ar sumažinti) padaromų pažeidimų skaičių. Tačiau tai pasirodė apgaulingas nusiramimas. Tiek paties Seimo nariams, tiek besidominčiai politika visuomenei.

Seimo nario konstitucinio teisinio statuso, ypač vieno jo elemento – Seimo nario pareigų teisinio reglamentavimo, o kartu ir jų suvokimo spragų atodanga įvyko po, rodos, gana paprasto Algimanto Salamakino inicijuoto Seimo narių grupės kreipimosi į Lietuvos Respublikos Konstitucinį Teismą, prašant nustatyti, ar Lietuvos Respublikos Seimo statuto 15 straipsnio 4 dalyje įtvirtinta norma, leidžianti Seimo nariui gauti atlygį už pedagoginę bei mokslinę veiklą ne Seimo, jo komiteto ir komisijų posėdžių metu, neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 60 straipsniui, draudžiančiam gauti bet kokią kitą atlyginimą, išskyrus atlyginimą už kūrybinę veiklą.

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2004 metų liepos 1 dieną priimtame nutarime¹ nepasitenkino tik lingvistiniu „pedagoginės ir mokslinės“ bei „kūrybinės veiklos“ sąvokų ir jų santykio išaiškinimu ir nurodė, kad „yra būtina tirti viso Seimo statuto 15 straipsnio (1998 m. gruodžio 22 d. redakcija) 4 dalyje nustatyto teisinio reguliavimo atitiktį Konstitucijai“. Šis Teismo sprendimas neatrodytų galįs esmingai išplėsti Seimo statuto konstitucingumo vertinimo sritį, nes 15 straipsnio 4 dalis įtvirtina viso labo tik leistino atlyginimo rūšis², jei ne Konstitucinio Teismo atskaitos tašku pasirinktas Seimo nario atsakingo valdymo principas. Atskleisdamas šio principo turinį, Konstitucinis Teismas toli gražu neapsiribojo vien „papildomo“ atlyginimo konstitucingumo įvertinimu, bet iš esmės išnagrinėjo Seimo nario konstitucinio teisinio statuso ypatumus, apimdamas ir Seimo nario nedalyvavimo Seimo posėdžiuose padarinių, atostogų, atlyginimo, išlaidų, susijusių su jo parlamentine veikla, klausimus.

Tai, kas Lietuvoje prasidėjo po Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 metų liepos 1 dienos nutarimo paskelbimo, galima apibūdinti Seimo nario E. Zingerio žodžiais: „Dabar čia tapo, sakyčiau, medžiojamoji vieta, taip pavadinčiau Lietuvos Respublikos Seimą, ir mes tapome medžioklės objektu. Jeigu mes nepriimsime kokių

nors dokumentų, man pirmą sykį darosi tamsu akyse, nes aš pajutau, kad Seimo nario statusas Lietuvoje nieko nereiškia ir iš jo galima daryti bet ką bet kokioje vietoje. To dar nebuvo per 14 metų“³.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 metų liepos 1 dienos nutarimo motyvuojamosios dalies⁴ argumentų pobūdis ir jų loginė seka nusipelno ypatingo dėmesio. Konstitucinio Teismo pasirinktas Konstitucijos teksto interpretavimo būdas ir loginė argumentavimo seka leido ne tik aprėpti itin platų konstitucinės teisės klausimų ratą, bet ir nurodyti įstatymų leidėjui Seimo nario teisinio statuso reglamentavimo trūkumus, gana detalai paaiškinant, kaip šie trūkumai turėtų būti pašalinti. Galėtų kilti klausimas, ar Konstitucinis Teismas šiame nutarime neperžengė jam Konstitucijos numatytų funkcijų apimties ir nepradėjo vykdyti įstatymų leidėjo funkcijų? Ar aiškinant „pedagoginės ir mokslinės“ bei „kūrybinės veiklos“ sąvokų santykį išties buvo būtina detalai paaiškinti, kodėl Seimo nariai privalo dalyvauti Seimo posėdžiuose ir kokios nuobaudos turi būti taikomos, jei jie juose nedalyvauja? Arba, kokios Seimo nariams priklauso atostogos ir kaip jos turi būti organizuojamos?

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo šiame nutarime nagrinėtų klausimų apimtį galima paaiškinti dvejopai. *Pirmasis paaiškinimas*: Konstitucija yra vientisas aktas, o joje įtvirtintas Seimo nario konstitucinis teisinis statusas taip pat yra vientisas, todėl atskirų Seimo nario teisių, pareigų ir apribojimų neįmanoma aiškinti atsietai nuo kitų jo teisių, pareigų ir apribojimų. *Antrasis paaiškinimas*: šiuo metu Lietuvoje turime „aktyvistinį“ Konstitucinį Teismą ir šis nutarimas yra būdingas „aktyvistinio“ Konstitucinio Teismo veiklos pavyzdys. Kadangi pagal Lietuvos Respublikos Konstituciją Konstitucinis Teismas formaliai pats bylų inicijuoti negali, jis gali pagrindžiamojame dalyje pateikti tokius argumentus bei motyvus, kurie realiai išplėstų byloje kelto klausimo nagrinėjimą iki tų temų, kurios Teismui atrodo aktualios ir būtinos Konstitucijos viršenybės principui užtikrinti. Vengrijos Konstitucinis Teismas savo aktyvistiniu laikotarpiu (1989–1998) elgdavosi gana panašiai. Kim Lane

Scheppele, lyginusi Vengrijos Konstitucinio Teismo „aktyvistinio“ laikotarpio ir po jo priimtų nutarimų argumentavimo ypatumus, nurodo, kad naujos sudėties Teismas, vadovaujamas Prezidento Janoso Nemet-ho⁵, yra linkęs „nespręsti šiandien to, kas gali būti atidėta iki rytdienos, priešingai nei László Sólyomo Teismas, kuris norėjo spręsti viską pir-mai progai pasitaikius“⁶. Kitame straipsnyje K. L. Scheppele L. Sóly-omo Teismo veiksmus apibendrina kaip doktrinos „progai pasitaikius“ įgyvendinimą. Ši doktrina reiškia, kad jei jau peticija dėl įstatymo kon-stitucingumo yra pateikta ir jei Teismas vis tiek nagrinės teisės akto konstitucingumą, tai įvertins viso įstatymo, o ne tik tų normų, dėl kurių buvo kreiptasi, konstitucingumą⁷.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 metų liepos 1 dienos nutarimo motyvuojamojoje dalyje panaudotų argumentų ana-lizę tikslinga pradėti nuo argumentų sekos linijos arba „argumentavi-mo žingsnių“ nustatymo. Tai padės suvokti ne tik kokie konkretūs argumentai yra naudojami aiškinant ginčijamos teisės normos ir Kon-stitucijos atitikimą, bet ir kaip šie argumentai yra tarpusavyje susieti, t. y. kokia yra argumentavimo loginė seka. Tirtą Konstitucinio Teis-mo nutarimo motyvuojamosios dalies argumentavimo seką arba logi-ką galima nubrėžti kaip tokius argumentavimo „žingsnius“:

1. Atsakingo valdymo principas.
↓ ↓ ↓
2. Seimo konstitucinė prigimtis ir funkcijų nepertraukiamumas.
↓ ↓ ↓
3. Seimo nario veiklos nepertraukiamumas. Seimo narys – profesionalus politikas.
↓ ↓ ↓
4. Seimo nario veiklos pradžia ir Seimo nario priesaikos reikšmė.
↓ ↓ ↓
5. Laisvasis mandatas ir Seimo narių lygybė.
↓ ↓ ↓
6. Seimo nario konstitucinės teisės.
↓ ↓ ↓

7. Seimo nario konstitucinio teisinio statuso elementų vienumas.

↓↓↓

8. Seimo nario konstitucinės pareigos (ir apribojimai).

↓↓↓

9. Seimo nario darbo Seime ir kitos parlamentinės veiklos garantijos (imunitetai).

↓↓↓

10. Seimo nario pareiga dalyvauti Seimo posėdžiuose ir tarp jų vykstančiuose parlamento komitetų, kitų struktūrinių padalinių posėdžiuose.

↓↓↓

11. Seimo narių pareigos ne Seimo sesijų metu (ir kasmetinės mokamos atostogos).

↓↓↓

12. Seimo nario pareigų nesuderinamumas su kitomis pareigomis ar darbu (kaip Seimo nariui nustatytas apribojimas).

↓↓↓

13. Konstitucijos leidžiamos Seimo nariui turėti pareigos.

↓↓↓

14. Konstitucijos sąvokų „pareigos“ ir „darbas“ konstitucinis turinys.

↓↓↓

15. Seimo nario konstitucinis statusas ir ūkinės veiklos laisvė.

↓↓↓

16. Seimo nario konstitucinis statusas ir nuosavybės teisė.

↓↓↓

17. Seimo nario konstitucinis statusas ir teisė vienytis į organizacijas.

↓↓↓

18. Draudimas Seimo nariui gauti kitą atlyginimą (kaip Seimo nariui nustatytas apribojimas).

↓↓↓

19. Konstitucijos sąvokos „atlyginimas“ konstitucinis turinys.

↓↓↓

20. Seimo nario teisė į Seimo nario atlyginimą ir Seimo nario išlaidų atlyginimą.

↓↓↓

21. Seimo nario narystė organizacijoje ir atlyginimas.

↓↓↓

22. Leidimas Seimo nariui gauti atlyginimą už kūrybinę veiklą (kaip išimtis).

↓↓↓

23. Konstitucijoje įtvirtinta kūrybinės veiklos samprata (kūrybinės ir pedagoginės veiklos konstitucinės sampratos skirtumai).

Nutarimo motyvuojamoji dalis, kaip ir buvo galima numatyti, baigiasi pareiškėjų klausimo – kūrybinės ir pedagoginės veiklos santykio – vertinimu. Tačiau iki šio etapo buvo dar 22 „žingsniai“. Ar visų reikėjo? Ar pradėti nuo atsakingo valdymo principo nebuvo „per toli“? Į šiuos klausimus galime atsakyti, išnagrinėję Konstitucinio Teismo atskaitos tašku pasirinkto atsakingo valdymo principo turinį.

Šio konstitucinio principo turinys supaprastintai gali būti apibūdintas taip: Konstitucija įtvirtina ne bet kokio, o atsakingo, t. y. atsidaususio, visas išrinktojo pastangas apimančio, tik visuomenės ir valstybės interesams tenkinti skirto valdymo principą. Atsakingo valdymo principui apibūdinti Konstitucinis Teismas dar vartoja terminą „visavertiškas“. Toks atsakingas arba visavertiškas valdymas yra pasiekiamas tik jei yra paremtas nepertraukiamumo reikalavimu, t. y. jei Seimo narys savo funkcijas atlieka nuolat. Nepertraukiamumo reikalavimas reiškia ne tik tai, kad Seimo narys savo funkcijas atlieka nuolat dalyvaudamas posėdžiuose ir kitoje Seimo veikloje. Atsakingo arba visavertiško Seimo nario funkcijų vykdymo negali pertraukti savavališkos atostogos ar kitas darbas. Bet kokia veikla, kurios metu Seimo narys pertrauktų savo funkcijų vykdymą, yra nesuderinama su atsakingo valdymo principu, t. y. su tuo esminiu Seimo nario laisvojo mandato reikalavimu, kurį pažeidus yra pažeidžiamas ir konstitucinis atsakingo valdymo principas. Remiantis šiuo principu, jei Seimo narys tam tikram laikui (valandai, dienai, savaitei ar kt.) pertraukia savo funkcijų vykdymą, jis nebėra toks visavertiškai savo funkcijas atliekantis tautos atstovas, koku jį įpareigoja būti Konstitucija.

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas atsakingo valdymo principo įtvirtinimą pagrindžia konkrečiomis Konstitucijos normomis: „Tai, kad pagal Konstituciją aukščiausią suverenią galią Tauta vykdo tiesiogiai ar per demokratiškai išrinktus savo atstovus, kad valdžios galias riboja Konstitucija ir kad valdžios įstaigos tarnauja žmonėms, suponuoja, kad valstybės pareigūnai, vykdantys funkcijas įgyvendinant valstybės valdžią, visi asmenys, priimančys visuomenei ir valstybei reikšmingus sprendimus, turi veikti vadovaudamiesi Konstitucija, teise, Tautos ir Lietuvos valstybės interesais“ bei Konstitucijoje įtvirtinto Seimo nario laisvojo mandato, kuris atskleidžia Seimo nario, kaip Tautos atstovo, konstitucinio teisinio statuso esmę, turinio: „Seimo nario laisvas mandatas – ne Tautos atstovo privilegija, o viena iš teisinių priemonių, užtikrinančių, kad Tautai bus deramai atstovaujama jos demokratiškai išrinktoje atstovybėje Seime, kad Tautos atstovybė Seimas veiks tik Tautos ir Lietuvos valstybės interesais“.

Atsakingo valdymo principui įgyvendinti būtiną nepertraukiamumo sąlygą Konstitucinis Teismas sieja su Seimo veiklos nepertraukiamumo reikalavimu. Konstitucinis Teismas dar 1994 metų vasario 24 dienos nutarime⁸ konstatavo, jog Seimas visada privalo užtikrinti, kad Konstitucijoje nustatyti jo įgaliojimai būtų nepertraukiamai įgyvendinami ir kad šalyje esant bet kokiai situacijai Tautos atstovybė galėtų konstruktyviai, efektyviai ir nepertraukiamai įgyvendinti aukščiausią suverenią Tautos galią. 2004 metų liepos 1 dienos nutarime Konstitucinis Teismas susiejo Seimo veiklos nepertraukiamumo reikalavimą su Seimo nario veiklos nepertraukiamumu: „Konstitucijoje yra nustatyta tokia valstybės valdžios sąranga, kai kiekviena valstybės valdžios institucija savo funkcijas vykdo nepertraukiamai. Pagal Konstituciją negali būti tokių teisinių situacijų, kai kuri nors valstybės valdžią įgyvendinanti institucija nefunkcionuoja. (...) Seimo, kaip nuolat veikiančios Tautos atstovybės, veiklos nepertraukiamumą užtikrina *inter alia* Konstitucijos 59 straipsnio nuostatos, kad Seimo narių įgaliojimų laikas pradedamas skaičiuoti nuo tos dienos, kai naujai išrinktas Seimas susirenka į pirmąjį posėdį, ir kad nuo šio posėdžio

pradžios baigiasi anksčiau išrinktų Seimo narių įgaliojimų laikas. (...) Seimo veiklos nepertraukiamumas suponuoja ir Seimo nario, kaip Tautos atstovo, veiklos nepertraukiamumą. Pagal Konstituciją teisės aktais turi būti nustatyta tokia Seimo struktūra ir darbo tvarka, taip pat turi būti nustatytas toks Seimo nario teisinis statusas, kad kiekvienas Seimo narys turėtų galimybę vykdyti savo konstitucinę priedermę nuolatos dalyvauti Seimo – Tautos atstovybės darbe, nepertraukiamai vykdyti savo, kaip Tautos atstovo, konstitucinius įgaliojimus.“ Šiame nutarime Konstitucinis Teismas konstatavo, kad „kai kurios Seimo nario konstitucinės pareigos Konstitucijoje yra formuluojamos kaip tam tikri Seimo nariui taikomi apribojimai – kaip Seimo nario pareigų nesuderinamumas su kitomis pareigomis bei darbu, išskyrus Konstitucijoje nustatytas išimtis, ir kaip draudimas Seimo nariui gauti kitą atlyginimą, išskyrus Konstitucijoje nustatytas išimtis; šiais apribojimais siekiama užtikrinti Seimo nario, kaip Tautos atstovo, laisvą mandatą ir jo darbo Seime bei kitos parlamentinės veiklos nepertraukiamumą“.

Analizuojamame nutarime Konstitucinio Teismo atliktame Konstitucijos aiškinime galima išvelgti įdomią priešpriešą tarp to, koks, anot Konstitucijos, Seimo narys turėtų būti, ir gausybės apribojimų bei apsaugų, kurios suponuoja tai, jog Konstitucija netiki, kad be detalaus įstatymų leidėjo reglamentavimo, be priežiūros ir kontrolės mechanizmų bei be griežtos nuobaudų už pažeidimus sistemos, Seimo narys bus toks, kokiu jį įpareigoja būti Konstitucija. Kitais žodžiais tariant, nors „Konstitucija suponuoja tokią Seimo nario nuožiūros ir Seimo nario sąžinės sampratą, pagal kurią tarp Seimo nario nuožiūros bei Seimo nario sąžinės ir Konstitucijos reikalavimų, Konstitucijos saugomų ir ginamų vertybių neturi būti atotrūkio“, tačiau ji (Konstitucija) nepasitiki Seimo nario gebėjimu visavertiškai vykdyti jam patikėtas atstovavimo Tautai funkcijas be efektyvios kontrolės bei nuobaudų sistemos: „Konstitucinis Seimo nario laisvo mandato įtvirtinimas, taip pat Seimo, kaip Tautos atstovybės, esmė suponuoja Seimo konstitucinę pareigą teisės aktais nustatyti tokį teisinį reguliavimą,

kad nebūtų sudaryta prielaidų Seimo nario laisvą mandatą naudoti ne Tautos ir Lietuvos valstybės interesais, bet Seimo nario ar jam artimų asmenų arba kitų asmenų privačiai naudai gauti, jų asmeniniais ar grupiniais interesais, kandidatą į Seimo narius iškėlusius ar jį rėmusius politinių partijų ar politinių organizacijų, visuomeninių organizacijų, kitų organizacijų ar kitų asmenų interesais, teritorinių bendruomenių, Seimo nario rinkimų apygardos rinkėjų interesais. Įstatymų leidėjas privalo nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuris užtikrintų, kad Seimo narys dirbtų tik Tautai ir Lietuvos valstybei, išvengtų Tautos ir Lietuvos valstybės interesų supriešinimo su Seimo nario ir jam artimų asmenų privačiais (asmeniniais ar grupiniais) interesais, kandidatą į Seimo narius iškėlusius ar jį rėmusius politinių partijų ar politinių organizacijų, visuomeninių organizacijų, kitų organizacijų ar kitų asmenų, teritorinių bendruomenių, Seimo nario rinkimų apygardos rinkėjų interesais. Kartu Seimo nario veikla turi būti teisiškai reguliuojama taip, kad būtų įmanoma veiksmingai kontroliuoti, ar nėra minėtų interesų supriešinimo, ar Seimo narys savo laisvo mandato nenaudoja ne Tautos ir Lietuvos valstybės interesais. Seimo narys, nepaisantis minėtų Konstitucijos reikalavimų, turi būti traukiamas atsakomybėn pagal Konstituciją ir įstatymus“.

Ši „nepasitikėjimą“ Konstitucinis Teismas motyvuoja Tautos teise būti apsaugotai nuo galimų, tegu ir pavienių, savo atstovų piktnaudžiavimų Konstitucijos suteiktais įgaliojimais: „Pilietinė Tauta, bendrų reikalų tvarkymą, taip pat atstovavimą Tautai ir valstybei patikėjusi asmenims, dėl savo užimamų pareigų ar įgyto mandato priimantiems visuomenei ir valstybei reikšmingus sprendimus, turi būti apsaugota nuo valstybės pareigūnų savivalės, nuo jų veikimo ne Tautos ir Lietuvos valstybės, bet savo asmeniniais ar grupiniais interesais, nuo jų naudojimosi savo statusu savo ar sau artimų asmenų arba kitų asmenų privačiai naudai gauti“.

Apibendrinamas Konstitucijoje įtvirtinto Seimo nario konstitucinio teisinio statuso esmę, Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas pabrėžia, kad „Konstitucija Seimo narį traktuoja kaip profesio-

nalų politiką, t. y. kaip tokį Tautos atstovą, kuriam darbas Seime yra jo profesinė veikla“. Konstitucinio Teismo pateiktas apibrėžimas yra labai lakoniškas ir aiškus – atstovavimas Tautai yra darbas, kuriam, kaip ir bet kuriam kitam darbui, yra taikomi profesionalumo kriterijai ir reikalavimai. Ši Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo paskelbta „žinia“ turbūt buvo ir lieka didžiausias „netikėtumas“ dabartiniams Seimo nariams, savo statusą pirmiausia siejantiems su Tautos pasitikėjimu suteiktomis teisėmis ir privilegijomis.

Konstitucijos aiškinimas neabejotinai yra sudėtingas ir prieštaringas procesas⁹. Teisėjas N. Cardozo, įvertinęs skirtingus požiūrius į konstitucijos aiškinimą, teisėjų veiklą apibrėžė kaip eklektišką pratiimą, kuriame įvairiomis dalimis susimaišo filosofijos, istorijos, tradicijų, logikos ir sociologijos metodai. Ch. J. Antieau vietoj sąvokos „interpretacija“ vartoja sąvoką „konstrukcija“, kuri, jo manymu, yra platesnė nei interpretacija ir tiksliau atspindi konstitucijos normų ir žodžių aiškiniame įtvirtintą prasmę¹⁰. P. Bobbitas, analizuodamas konstitucijos aiškinimo ypatumus, vartojo sąvoką „konstituciniai argumentai“, ja apibrėždamas teiginius, kuriais remdamiesi teismai nustato savo teisėtos priežiūros apimtį¹¹. Jis išskyrė šešis argumentų tipus. Pirmieji yra istoriniai argumentai, kuriais išdėstomos konstitucijos autorių ir ją priėmusių žmonių siekiai. Šie argumentai apima to laikotarpio, kuriuo konkreti konstitucinė nuostata buvo pasiūlyta ir priimta, diskusijas, požiūrius ir teismų sprendimus. Antrajam tipui priklauso teksto argumentai, kurie remiasi konstitucijos normoje vartojamų sąvokų dabartinės reikšmės vertinimu. Trečiasis argumentų tipas – struktūriniai argumentai, kuriais įrodo, kad konkretus principas arba siektinas rezultatas yra numanomas valdžios struktūroje ir konstitucijoje įtvirtintuose žmonių ir valdžios santykiuose. Ketvirtasis tipas – sveiko proto argumentai, kurie pateikiami kaip savaime suprantami konstitucinę priežiūrą vykdančiai institucijai, todėl dėl jų vertingumo nereikia jokios specialios diskusijos. Penktasis tipas – doktrininiai argumentai, kurie remiasi precedentuose įtvirtintais principais ir teismų arba mokslininkų precedentų komentarais. Šeštasis tipas – etiniai

argumentai, kurie apibūdina valdžios institucijas ir jų santykį su žmonėmis. Konstitucinės priežiūros institucijos, vykdydamos skirtingas funkcijas, naudojasi skirtingais argumentais ir jų deriniais¹².

Toliau analizuojant Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 metų liepos 1 dienos nutarimo motyvuojamosios dalies argumentus, buvo remiamasi P. Bobbito išskirtais „konstitucinių argumentų“ tipais, siekiant nustatyti, kokio tipo argumentai šiame nutarime vyrauja. Kaip parodė tyrimas, šio Konstitucinio Teismo nutarimo motyvuojamojoje dalyje dažniausiai pasitelkiami struktūriniai ir doktrininiai argumentai. Iš doktrininų dažniausiai pasitaiko nuorodos į ankstesnius Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimus, t. y. ankstesnių nutarimų motyvuojamosiose dalyse nurodytus struktūrinius argumentus. Keturis kartus yra pateiktos nuorodos į demokratinių valstybių tradicijas ar patirtį („Klasikinės demokratinės teisinės valstybės parlamento funkcijos...“, „Demokratinės valstybės nepripažįsta parlamento nario imperatyvaus mandato...“, „Pagal demokratinių valstybių parlamentinę tradiciją...“, „Užsienio demokratinėse teisinėse valstybėse yra įtvirtinti įvairūs būdai...“. Tačiau dauguma – struktūriniai konstituciniai argumentai, kuriuose įrodinėjama / tvirtinama, kad konkretus principas arba siektinas rezultatas yra numanomas valdžios struktūroje ir konstitucijoje įtvirtintuose žmonių ir valdžios santykiuose.

Kaip rašyta pirmiau, Konstitucinio Teismo motyvuojamosios dalies pirmajame „žingsnyje“ yra įvardijamas atsakingo valdymo principas, kuris ne tik tarnauja išėities tašku visiems tolesniems argumentavimo „žingsniams“, bet ir užtikrina jų vientisumą ir loginį tarpusavio ryšį. Šis argumentas (tiksliau, principas) yra tarsi šerdis, kuria remiantis yra konstruojamas visas tolesnis argumentavimas. Šioje vietoje vėl norisi išvelgti sąsajas su Vengrijos Konstituciniu Teismu, kurio prezidentas L. Sólyomas tvirtino, kad Teismo argumentavimas turi būti paremtas bendra principų sistema. Jis pirmasis šią sistemą pavadino „nematoma konstitucija“ (angl. *invisible constitution*)¹³.

Lietuvos Respublikos „nematomos konstitucijos“ principus Konstitucinis Teismas atskleidė 2004 metų gruodžio 13 dienos nutarime,

apibrėždamas konstitucinio teisinės valstybės principo turinį: „Konstitucinis teisinės valstybės principas – itin talpus konstitucinis principas, apimantis daug įvairių tarpusavyje susijusių imperatyvų. Tad pabrėžtina, kad konstitucinio teisinės valstybės principo turinys yra atskleistas atsižvelgiant į įvairias Konstitucijos nuostatas, įvertinant visas Konstitucijoje įtvirtintas, jos ginamas ir saugomas vertybes ir atsižvelgiant į įvairių kitų konstitucinių principų – kaip antai: *Konstitucijos viršenybės, vientisumo ir tiesioginio taikymo, Tautos suvereniteto, demokratijos, atsakingo valdymo, valdžios galių ribojimo ir valdžios įstaigų tarnavimo žmonėms, teisės viešumo, teisingumo (apimančio inter alia prigimtinių teisingumą), valdžių padalijimo, pilietiškumo, asmenų lygybės įstatymui, teismui, valstybės įstaigoms ir pareigūnams, žmogaus teisių ir laisvių gerbimo ir apsaugos (apimančio inter alia žmogaus teisių ir laisvių prigimtinio pobūdžio pripažinimą), asmens ir visuomenės interesų derinimo, valstybės pasaulietiško ir pasaulėžiūrinio neutralumo, valstybės socialinės orientacijos, socialinio solidarumo (derinamo su kiekvienu atsakomybe už savo likimą) ir kitų, ne mažiau reikšmingų konstitucinių principų* – turinį“. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas šiame nutarime neatsitiktinai nepateikė baigtinio konstitucinių principų sąrašo, konstitucinių principų vardijimą baigdamas nuoroda į „kitus, ne mažiau reikšmingus konstitucinius principus“. Konstitucinė doktrina nuolat tobulinama. Kiekviena nauja byla ne tik remiasi ankstesnių bylų argumentais, bet ir juos plėtoja, atskleidžia anksčiau neįvardytus konstitucinius principus arba konstitucinių principų santykio aspektus. Kaip nurodė pats Teismas, „tirdamas įstatymų ir kitų teisės aktų (jų dalių) atitiktį Konstitucijai, Konstitucinis Teismas plėtoja savo ankstesniuose nutarimuose, kituose aktuose pateiktą Konstitucijos nuostatų sampratą, atskleisdamas naujus, konkrečios bylos tyrimui būtinus Konstitucijoje nustatyto reguliavimo aspektus“¹⁴.

2004 metų liepos 1 dienos nutarimas yra įdomus ir tuo, kad leidžia pamatyti konstitucinių principų „gimimo“ procesą. Nors ir ankstesnėse bylose¹⁵ Konstitucinis Teismas nagrinėjo atskirus Seimo na-

rių konstitucinio statuso elementus, pirmą kartą atsakingo valdymo principu jis pasirėmė būtent šiame nutarime. Vėlesniuose Konstitucinio Teismo nutarimuose jau remiamasi šioje byloje pirmą kartą įvardytu atsakingo valdymo principu, kartu jį plėtojant. 2004 metų gruodžio 13 dienos nutarime „Dėl kai kurių teisės aktų, kuriais reguliuojami valstybės tarnybos ir su ja susiję santykiai, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir įstatymams“¹⁶ Konstitucinis Teismas remiasi atsakingo valdymo principu, atskleisdamas Konstitucijoje įtvirtintus reikalavimus valstybės tarnybai: „Konstitucinis teisinės valstybės principas, konstituciniai teisingumo ir socialinės darnos imperatyvas, pilietinės visuomenės siekis, *konstitucinis atsakingo valdymo principas*, taip pat tokie Konstitucijoje įtvirtinti principai, kaip antai: Lietuvos valstybė yra nepriklausoma demokratinė respublika, Lietuvos valstybę kuria Tauta, suverenitetas priklauso Tautai, valdžios galias riboja Konstitucija, valdžios įstaigos tarnauja žmonėms, žmogaus teisių ir laisvių prigimtinio pobūdžio pripažinimas, kiti konstituciniai imperatyvai suponuoja įvairius konstitucinius reikalavimus valstybės tarnybai, kaip sistemai, apimančiai valstybės ir savivaldybių institucijose dirbančių asmenų profesinę veiklą priimant sprendimus vykdant viešąjį administravimą ir/arba teikiant viešąsias paslaugas (arba dalyvaujant tuos sprendimus rengiant, vykdant, koordinuojant ir/arba kontroliuojant jų vykdymą ir kt.) ir šitaip garantuojant viešąjį interesą visoje valstybėje“.

Šiuo principu Konstitucinis Teismas remiasi ir pagrįsdamas kariinių ir sukarintų valstybės institucijų statuso ypatumus: „Iš konstitucinio reikalavimo, kad Lietuvos valstybės valdžia būtų organizuota demokratiškai ir kad šalyje būtų demokratinis politinis režimas, konstitucinio atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės imperatyvo, *konstitucinio atsakingo valdymo principo*, kitų Konstitucijos nuostatų išplaukia, kad karinės ir sukarintos valstybės institucijos negali turėti prioriteto prieš civilines, kariinių ir sukarintų valstybės institucijų bei jų pareigūnų sprendimai turi būti grindžiami civilinių valstybės insti-

tucijų sprendimais, karinės valstybės institucijos turi būti atskaitingos civilinėms valstybės institucijoms ir jų kontroliuojamos“¹⁷.

Atsakingo valdymo principas po 2004 metų liepos 1 dienos nutarimo paskelbimo ne tik išvirtino ir yra plėtojamas konstitucinėje doktrinoje, bet ir tapo ją skatinančiu veiksnium – šiuo principu remdamiesi byloje dėl Lietuvos Respublikos Seimo 2005 metų kovo 15 dienos nutarimo Nr. X-131 „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo teisėjų paskyrimo“ 2 straipsnio, Lietuvos Respublikos Prezidento 2005 metų kovo 17 dienos dekreto Nr. 237 „Dėl teikimo Lietuvos Respublikos Seimui atleisti R. K. Urbaitį iš Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjo pareigų“ ir Lietuvos Respublikos Seimo 2005 metų kovo 17 dienos nutarimo Nr. X-138 „Dėl R. K. Urbaičio atleidimo iš Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjo pareigų“ atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai¹⁸ pareiškėjai (Seimo narių grupė) grindė savo abejones dėl ginčijamų aktų konstitucingumo ir inicijavo bylos nagrinėjimą Konstituciniame Teisme.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 metų liepos 1 dienos nutarimas išsiskiria ir tuo, kad jame itin gausiai panaudoti struktūriniai konstituciniai argumentai, kurie formuluojami „įstatymų leidėjas pagal Konstituciją turi pareigą teisės aktais nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kad...“. Šiuos konstitucinius struktūrinius argumentus galime įvardyti „įstatymų leidėjo pareigų“ struktūriniais konstituciniais argumentais. Toliau analizuodami šios rūšies konstitucinius argumentus, bandysime įvertinti juose išsakomų nurodymų konkretumo pobūdį ir reikšmę įstatymų leidybos procesui:

„statym leid jo pareig“ struktūriniai konstituciniai argumentai	„Nurodym“ statym leid jui apibūdinimas
„statym leid jas pagal Konstituciją turi pareig teis s aktais nustatyti tok teisin reguliavim“, kad valstyb s pareig nai, vykdančys funkcijas gyvendinant valstyb s valdži, visi asmenys, priimančys visuomenei ir valstybei reikšmingus sprendimus, gal t tinkamai vykdyti savo galiojimus, kad b t išvengta vieš j ir priva i interes	Nurodyta teisinio reguliavimo sritis ir tokio reguliavimo tikslai; kontrol s sistemos suk rimas ir atsakomyb s už pažeidimus reikalavimai

Tęsinys

„statym leid jo pareig “strukt riniai konstituciniai argumentai	„Nurodym “ statym leid jui apib dinimas
supriešinimo, kad neb t sudarytos teisin s prie-laidos valstyb s pareig nams, vykdančioms funkci-jas gyvendinant valstyb s valdži , visiems asme-nims, priimantiems visuomenei ir valstybei reikš-mingus sprendimus, veikti ne Tautos ir Lietuvos valstyb s, bet savo asmeniniais ar grupiniais inte-resais, naudotis savo statusu savo ar sau artim as-men arba kit asmen priva iai naudai gauti, kad b t galima veiksmingai kontroliuoti, kaip valsty-b s pareig nai, vykdančys funkcijas gyvendinant valstyb s valdži , visi asmenys, priimantys visu-omenei ir valstybei reikšmingus sprendimus, laikosi ši reikalavim , ir kad nurodyti valstyb s pareig -nai ir kiti asmenys, jeigu jie nepaiso min t reika-lavim , b t traukiami atsakomyb n pagal Konsti-tucij ir statymus“ (2.)	
„statym leid jas pagal Konstitucij turi pa-reig nustatyti toki Seimo nario priesaikos da-vido tvark , kad visi Seimo nariai prisiekt b -tent pirmajame naujai išrinkto Seimo pos dyje. Iš-imitis gal t b ti padaryta tik tiems išrinktiems Seimo nariams, kurie negali atvykti pirm j nau-jai išrinkto Seimo pos d d l ypa svarbi pateisin-am priežas i (pavyzdžiui, d l ligos); pagal Konstitucij toks išrinktas Seimo narys privalo prisiekti artimiausiame Seimo pos dyje, kai tik iš-nyksta ypa svarbi pateisinama priežastis, d l ku-rios šis išrinktas Seimo narys negal jo prisiekti pirmajame naujai išrinkto Seimo pos dyje. (6.) Pabr žtina, kad Konstitucija netoleruoja tokios si-tuacijos, kai išrinkti Seimo nariai nesirenka pir-m j naujai išrinkto Seimo pos d arba kai jie j susirenka, bet neprisiekia. Toks išrinkto Seimo na-rio elgesys, kai jis neatvyksta pirm j naujai iš-rinkto Seimo pos d be ypa svarbi pateisinam priežas i arba j atvyksta, bet neprisiekia, vertin-tinas kaip šio išrinkto Seimo nario atsisakymas prisiekti ir turi sukelti Konstitucijos 59 straipsnio 3 dalyje numatytus teisinius padarinius – Seimo na-rio mandato netekim . Taip pat vertintinas ir to-kius pa ius teisinius padarinius turi sukelti toks iš-rinkto Seimo nario elgesys, kai jis neprisiekia arti-miausiame Seimo pos dyje, kai tik išnyksta ypa svarbi pateisinama priežastis, d l kurios šis išrink-tas Seimo narys negal jo prisiekti pirmajame nau-jai išrinkto Seimo pos dyje. D l to Seimas privalo priimti nutarim “ (6.)	<i>Konkret s nurodymai:</i> 1) Seimo nariai privalo pri-siekti pirmame naujai iš-rinkto Seimo pos dyje. 2) Jei Seimo narys d l patei-sinam priežas i negali prisiekti pirmame Seimo pos dyje, jis prisiekia artimiausiame Seimo pos -dyje, kai tik išnyksta pa-teisinama priežastis. 3) Jei Seimo nariai be patei-sinamos priežasties neat-vyksta pirm Seimo pos- d arba atvyk nepri-siekia, Seimo narys ne-tenka Seimo nario man-dato. 4) Jei Seimo narys pasibai-gus pateisinamai priežas-iai, d l kurios negal jo prisiekti pirmajame Sei-mo pos dyje, neatvyksta artimiausi Seimo pos- d ar jame neprisiekia, Seimo narys netenka Seimo nario mandato. 5) Neprisiek s Seimo narys Seimo nario mandato ne-tenka Seimo nutarimu

Tęsinys

„statym leid jo pareig “strukt riniai konstituciniai argumentai	„Nurodym “statym leid jui apib dinimas
„Konstitucinis Seimo nario laisvo mandato tvirtinimas, taip pat Seimo, kaip Tautos atstovyb s, esm suponuoja Seimo konstitucin pareig teis s aktais nustatyti tok teisin reguliavim, kad neb t sudaryta prielaid Seimo nario laisv mandata naudoti ne Tautos ir Lietuvos valstyb s interesais, bet Seimo nario ar jam artim asmen arba kit asmen priva iai naudai gauti, j asmeniniais ar grupiniais interesais, kandidat Seimo narius išk lusi ar j r musi politini partij ar politini organizacij , visuomenini organizacij , kit organizacij ar kit asmen interesais, teritorini bendruomeni , Seimo nario rinkim apygardos rink j interesais“ (7.)	Nurodyta teisinio reguliavimo sritis ir tokio reguliavimo tikslai
„statym leid jas privalo nustatyti tok teisin reguliavim , kuris užtikrint , kad Seimo narys dirbt tik Tautai ir Lietuvos valstybei, išvengt Tautos ir Lietuvos valstyb s interes supriešinimo su Seimo nario ir jam artim asmen priva iais (asmeniniais ar grupiniais) interesais, kandidat Seimo narius išk lusi ar j r musi politini partij ar politini organizacij , visuomenini organizacij , kit organizacij ar kit asmen , teritorini bendruomeni , Seimo nario rinkim apygardos rink j interesais. Kartu Seimo nario veikla turi b ti teisiškai reguliuojama taip, kad b t manoma veiksmingai kontroliuoti, ar n ra min to interes supriešinimo, ar Seimo narys savo laisvo mandato nenaudoja ne Tautos ir Lietuvos valstyb s interesais. Seimo narys, nepaisantis min t Konstitucijos reikalavim , turi b ti traukiamas atsakomyb n pagal Konstitucij ir statymus“ (7.)	Nurodyta teisinio reguliavimo sritis ir tokio reguliavimo tikslai; kontrol s sistemos suk rimas ir atsakomyb s už pažeidimus reikalavimai
„Min ta Konstitucijos 60 straipsnio 4 dalies nuostata suponuoja Seimo pareig statymuose nustatyti tokias Seimo nario teises, kad b t užtikrinta galimyb Seimo nariams visavertiškai vykdyti savo, kaip Tautos atstov , konstitucin priederm . Tai nustatydamas, statym leid jas privalo paisyti Konstitucijos norm ir princip ; antai jis negali nustatyti toki Seimo nario teisi , kurios nepagr stai privilegijuot Seimo narius, nes taip b t nepaisoma <i>inter alia</i> Konstitucijos 29 straipsnio 2 dalies reikalavimo, kad žmogui negalima teikti privilegij d l jo socialin s pad ties“ (11.7.)	Nurodyta teisinio reguliavimo sritis ir tokio reguliavimo tikslai
Min ta Konstitucijos 60 straipsnio 4 dalies nuostata suponuoja Seimo pareig statymuose nustatyti tokias Seimo nario pareigas, kad b t užtikrinta, jog Seimo nariai visavertiškai vykdyt savo,	Nurodyta teisinio reguliavimo sritis ir tokio reguliavimo tikslai

Tęsinys

„statym leid jo pareig “strukt riniai konstituciniai argumentai	„Nurodym “statym leid jui apib dinimas
kaip Tautos atstov , konstitucin priederm . Tai nustatydamas, statym leid jas yra saistomas Konstitucijos “ (11.7.)	
„Pažym tina, kad min ta Konstitucijos 60 straipsnio 4 dalies nuostata suponuoja Seimo pareig staty muose nustatyti toki Seimo nario darbo Seime bei kitos parlamentin s veiklos garantij sistem , kad b t užtikrinta galimyb Seimo nariams visavertiškai vykdyti savo, kaip Tautos atstov , konstitucin priederm . Tai nustatydamas, statym leid jas privalo paisyti Konstitucijos norm ir princip ; jis <i>inter alia</i> negali nustatyti toki garantij , kurios nepagr stai privilegijuot Seimo narius, nes taip b t nepaisoma Konstitucijos 29 straipsnio 2 dalies reikalavimo, kad žmogui negalima teikti privilegij d l jo socialin s pad ties (atlyginimas, išlaid apmok jimas)“ (11.7.)	Nurodyta teisinio reguliavimo sritis ir tokio reguliavimo tikslai
„Seimas pagal Konstitucij turi pareig nustatyti tok teisin reguliavim ir veikti taip, kad b t užtikrintas šios Seimo nari konstitucin s pareigos – pareigos dalyvauti Seimo pos džiuose – vykdymas. Vadinasi, Seimas turi <i>inter alia</i> nustatyti tok teisin reguliavim , kad Seimo nario nedalyvavimas Seimo pos džiuose b t galimas tik esant ypa svarbioms pateisinamoms priežastims. Pabr žtina, kad toks Seimo nario elgesys, kai jis be ypa svarbios pateisinamos priežasties nedalyvauja Seimo pos džiuose, vertintinas kaip Seimo nario – Tautos atstovo konstitucin s priederm s neatlikimas; pagal Konstitucij šis nedalyvavimas Seimo pos džiuose negali nesukelti atitinkam s teisini padarini (teisin s atsakomyb s) Seimo nariui, nedalyvaujan iam Seimo pos džiuose be ypa svarbios pateisinamos priežasties. Seimo, kaip Tautos atstovyb s, konstitucin paskirtis, konstitucin Seimo nario priederm atstovauti Tautai, Seimo nario konstitucinis teisinis statusas suponuoja ir tai, kad turi b ti nustatytas toks teisinis reguliavimas, kuris leist užtikrinti veiksming Seimo nari dalyvavimo Seimo pos džiuose kontrol , taip pat nuolatin , sisteming visuomen s (rink j) informavim apie Seimo nari dalyvavim Seimo pos džiuose ir j vieš balsavim Seime svarstomais klausimais“ (11.8.)	<i>Konkret s nurodymai:</i> 1) Seimas privalo teisiškai užtikrinti, kad Seimo narys dalyvaut pos džiuose. 2) Praleisti Seimo pos džius leistina tik esant ypa svarbioms pateisinamoms priežastims. 3) Jei Seimo narys be ypa svarbios pateisinamos priežasties nedalyvauja Seimo pos dyje, jam už tai atsiranda teisin atsakomyb . 4) Turi b ti sukurta veiksminga Seimo nari dalyvavimo Seimo pos džiuose kontrol . 5) Visuomen (rink jai) turi b ti nuolat ir sistemingai informuojami apie Seimo nari dalyvavim pos džiuose ir j vieš balsavim Seime svarstomais klausimais
„Konstitucijoje tvirtintas Seimo, kaip Tautos atstovyb s, veiklos nepertraukiamumo principas suponuoja tai, kad laikas tarp Seimo sesij n ra Sei-	<i>Konkret s nurodymai:</i> 1) Laikas tarp Seimo sesij negali b ti traktuojamas

Tęsinys

„statym leid jo pareig“ strukt riniai konstituciniai argumentai	„Nurodym“ statym leid jui apib dinimas
mo nari atostogos ar kitoks j poilsio laikas. Pažym tina, jog Lietuvos Respublikos Seimo nario darbo s lyg statyme nustatyta, kad Seimo nario darbo laikas nenormuotas (3 straipsnis). Be to, jokiuose teis s aktuose apskritai n ra numatytos Seimo nario atostogos. Šiame kontekste pažym tina, kad iš Konstitucijos 49 straipsnio 1 dalies, kurioje nustatyta, jog kiekvienas dirbantis žmogus turi teis tur ti poils ir laisvalaik , taip pat kasmetines mokamas atostogas, ir iš Konstitucijos 60 straipsnio 4 dalies, kurioje nustatyta, kad Seimo nario pareigas, teises ir veiklos garantijas nustato statymas, statym leid jui kyla pareiga statymu nustatyti Seimo nario kasmetini mokam atostog trukm , kitas s lygas. Taip pat pažym tina, jog Seimo nario atostog statyminis tvirtinimas užtikrint ir tai, kad nebeb t prielaid laik tarp Seimo sesij konstituciškai nepagr stai traktuoti kaip laik , prilygstant Seimo nari atostogoms ar kitokiam poilsiui“ (11.8.)	kaip laikas, prilygstantis Seimo nari atostogoms ir kitokiam poilsiui. 2) B tina nustatyti Seimo nario kasmetini mokam atostog trukm ir kitas s lygas
„Pažym tina, kad tokia Seimo nario veikla, kai jis naudoja savo nuosavyb , gauna iš jos pajam , tvarko jam nuosavyb s teise priklausant turt ir pan., taip pat sudaro su tuo susijusius sandorius, kiekvienoje srityje gali tur ti ypatum . statym leid jas turi pareig , paisydamas Konstitucijos, statymu nustatyti tok reguliavim , iš kurio kiekvienu atveju b t galima spr sti, kokia Seimo nario veikla yra tik jo nuosavyb s naudojimas, pajam iš jos gavimas, jam nuosavyb s teise priklausan io turto tvarkymas, taip pat su tuo susijusi sandori sudarymas, t. y. veikla, kurios Konstitucija Seimo nariui nedraudžia, o kokia veikla jau yra verslas, komercija ar kitokia veikla, kuria siekiama pelno, t. y. veikla, kuri Konstitucija Seimo nariui draudžia“ (13.7.)	Nurodyta teisinio reguliavimo sritis ir tokio reguliavimo tikslai
„Pažym tina ir tai, jog siekiant užtikrinti, kad b t paisoma Konstitucijos 60 straipsnio 1 dalyje tvirtinto draudimo Seimo nariui užsiimti verslu, komercija, kita priva ia veikla, kuria siekiama pelno, statym leid jui iš Konstitucijos kyla pareiga statymu nustatyti tok teisin reguliavim , kad kiekvienu atveju b t galima patikrinti, ar Seimo nario nuosavyb s naudojimas, pajam iš jos gavimas, jam nuosavyb s teise priklausan io turto tvarkymas ir pan., taip pat su tuo susijusi sandori sudarymas n ra verslas, komercija ar kita pri-	Nurodyta teisinio reguliavimo sritis ir tokio reguliavimo tikslai; kontrol s sistemos suk rimo reikalavimas. vardyti kontrol s principai (veiksminga, vieša, ne vienkartin , bet nuolatin)

Tęsinys

„statym leid jo pareig “strukt riniai konstituciniai argumentai	„Nurodym “statym leid jui apib dinimas
vati veikla, kuria siekiama pelno. Tokia kontrol turi b ti veiksminga, vieša, ne vienkartin , bet nuolatin “ (13.7.)	
„statymu nustatydamas nurodyt konstituciškai b tin teisin reguliavim statym leid jas kartu privalo nustatyti ir b dus, kurie sudaryt teisines prielaidas užkirsti keli Seimo nario pareig nesuderinamumui su užsi mimu verslu, komercija, kita priva ia veikla, kuria siekiama pelno, atsirasti. Tokiu teisiniu reguliavimu b t sudarytos ir prielaidos išvengti Seimo nario mandato naudojimo ne Tautos ir Lietuvos valstyb s interesais, bet kuri nors asmen priva iai naudai gauti, t. y. partikuliariniais interesais, ir Seimo nario priva i interes supriešinimo su Tautos ir Lietuvos valstyb s, t. y. viešaisiais, interesais; tai stiprint Tautos pasitik jim Seimo nariais, kaip Tautos atstovais, ir Seimu, kaip Tautos atstovybe. Tokia kontrol yra b tina Konstitucijos 63 straipsnio 7 punkto nuostatos, pagal kuri Seimo nario galiojimai nutr ksta, kai jis pereina dirbti arba neatsisako darbo, nesuderinamo su Seimo nario pareigomis, gyven dinimo s lyga. Atkreiptinas d mesys tai, kad užsienio demokratin se teisin se valstyb se yra tvirtinti vair s b dai, leidžiantys užtikrinti parlamento nario pareig ir užsi mimo verslu nesuderinamum bei kontrol , kaip antai parlamento nario turto valdymo patik jimas ar kitoks privalomas perleidimas kitiems asmenims, anoniminis tokio turto valdymas, moni , kuri steig jas, savininkas, bendraturtis ar akcininkas yra parlamento narys, sandori , sudarom su viešojo sektoriaus steigimais, mon mis, organizacijomis, kontrol ir kt.“ (13.7.)	Nurodyta teisinio reguliavimo sritis ir tokio reguliavimo tikslai; kontrol s sistemos suk rimu ir atsakomyb s už pažeidimus reikalavimai. <i>Konkretus nurodymas</i> Numatyta konkreti bausm už draudimo dirbti kit darb pažeidim (Seimo nario mandato praradimas)
„Pagal Konstitucij negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuris dirbtinai arba nepagr stai suvaržyt susivienijim steigimo laisv ir veikl , nes taip b t pažeista konstitucin vertyb – teis susivienijimus (asociacij laisv). Taigi statym leid jas pagal Konstitucij negali nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuriuo apribot Seimo nario teis b ti Konstitucijoje numatyto susivienijimo nariu ir užimti jame pareigas, nes taip šio asmens atžvilgiu b t pažeista konstitucin vertyb – teis susivienijimus, arba asociacij laisv “ (13.8.)	Nurodyta draudžiamo teisinio reguliavimo sritis ir tokio reguliavimo tikslai

Tęsinys

„statym leid jo pareig “strukt riniai konstituciniai argumentai	„Nurodym “statym leid jui apib dinimas
„Min ta, kad pagal Konstitucijos 60 straipsnio 3 dal Seimo nario išlaidos, susijusios su jo parlamentine veikla, atlyginamos iš valstyb s biudžeto. Šiame kontekste pažym tina, kad šios l šos gali b ti naudojamos tik tuo tikslu, kuris nurodytas Konstitucijoje, t. y. Seimo nario parlamentinei veiklai. statym leid jas turi nustatyti tok teisin reguliavim , kad kiekvienu atveju b t galima patikrinti, ar šios l šos naudojamos pagal paskirt “ (14.2.)	Nurodyta teisinio reguliavimo sritis ir tokio reguliavimo tikslai; kontrol s sistemos suk rimo reikalavimai
„Konstitucijoje tvirtinto Seimo nario pareig nesuderinamumo su kitomis pareigomis ar darbu (išskyrus Konstitucijoje numatytas išimtis), taip pat draudimo gauti kit atlyginim (išskyrus Konstitucijoje numatytas išimtis), statym leid jui kyla pareiga statymu nustatyti tok teisin reguliavim , kuris leist patikrinti, ar yra paisoma Konstitucijos 60 straipsnyje Seimo nariui nustatyti apribojim . Tokia kontrol turi b ti veiksminga, vieša, ne vienkartin , bet nuolatin “ (16)	Nurodyta teisinio reguliavimo sritis ir tokio reguliavimo tikslai; kontrol s sistemos suk rimo reikalavimas. vardyti kontrol s principai (veiksminga, vieša, ne vienkartin , bet nuolatin)

Įvertinus „įstatymų leidėjo pareigų“ struktūrinių konstitucinių argumentų, panaudotų motyvuojamojoje dalyje, pobūdį, matyti, kad dauguma jų yra bendro pobūdžio, kuriais įvardijama sritis, kurią būtina reguliuoti teisės aktais, ir nurodomi tokio reguliavimo tikslai. Dažnai yra numatomas ir reikalavimas sukurti efektyvią kontrolės sistemą bei taikyti atsakomybę už pažeidimus, siekiant, kad teisės aktuose numatytų reikalavimų realiai būtų laikomasi. Vis dėlto dalis vadinaujų „įstatymų leidėjo pareigų“ struktūrinių konstitucinių argumentų yra itin konkretaus nurodomojo pobūdžio. Šiuos konstitucinius argumentus galima apibūdinti kaip savotišką „įstatymų leidybą“, nes jais konkrečiai nurodoma ne tik kokius klausimus įstatymų leidėjas privalo įstatymais sureguliuoti, bet ir kaip tai reikia padaryti. Konkrečiausi nurodymai yra dėl Seimo nario priesaikos, nedalyvavimo posėdžiuose, atostogų ir atsakomybės už draudimo dirbti kitą darbą, nesuderinamą su Seimo nario pareigomis, pažeidimą.

Pabrėžtina, kad „įstatymų leidėjo pareigų“ struktūriniai konstituciniai argumentai tikrai nepradėti taikyti kaip tik šioje byloje. Šių

argumentų raida yra neatsiejama nuo pačios konstitucinės doktrinos raidos. Pirmaisiais veiklos metais Teismas motyvuojamojoje dalyje „vertindavo“ Seimo pareigas įstatymų leidimo srityje dažniausiai siekdamas nustatyti, ar konkretus ginčijamas teisės aktas ir jame įtvirtintos normos priklauso teisinio reguliavimo sričiai, ar ne. Pavyzdžiui, 1999 metų spalio 21 dienos nutarime Teismas, vertindamas Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1991 metų sausio 31 dienos nutarimo „Dėl vardų ir pavardžių rašymo Lietuvos Respublikos piliečio pase“ konstitucingumą nurodė, kad „Konstitucinis valstybinės kalbos statuso įtvirtinimas taip pat reiškia, kad *įstatymų leidėjas privalo įstatymais nustatyti*, kaip šios kalbos vartojimas užtikrinamas viešajame gyvenime, be to, jis turi numatyti valstybinės kalbos apsaugos priemones“¹⁹. Šiame nutarime, kaip ir kituose 1993–2001 metų nutarimuose, Teismo argumentavimo projekcija nukreipta ne į ateitį, o į praeitį: ar turėjo teisę įstatymų leidėjas sureguliuoti konkrečius klausimus, kurie yra ginčijami sprendžiamoje byloje. Todėl Teismas savo nutarimuose kur kas dažniau vartodavo tokias žodines konstrukcijas kaip „įstatymų leidėjas turi teisę“, „įstatymų leidėjas turi diskreciją“, „įstatymų leidėjas turi kompetenciją“, „įstatymų leidėjas gali“, o ne „įstatymų leidėjas turi pareigą“, „įstatymų leidėjas privalo“.

Tačiau ši „santūri“ Teismo pozicija nuo 2002 metų ėmė keistis. Jau 2002 metų sausio 14 dienos nutarime pastebimos naujai atsirandančios konstitucinių argumentų „projekcijos į ateitį“: „Vyriausybė turi ne tik konstitucinę teisę, bet ir konstitucinę pareigą valstybės biudžeto projekte numatyti konkrečius pajamų šaltinius, jų sumas, taip pat konkrečias sumas, numatomas valstybės ir visuomenės reikmėms finansuoti. Vyriausybė, teikdama Seimui biudžeto projektą, privalo jame nurodytas pajamas bei asignavimus pagrįsti visuomenės ir valstybės reikmių bei galimybių įvertinimu. Ši informacija turi būti vieša. Vyriausybės parengtame valstybės biudžeto projekte turi būti numatytos lėšos, reikalingos įstatymams įgyvendinti. (...) Pagal Konstituciją biudžetiniai metai sutampa su kalendoriniais metais. Seimas privalo valstybės biudžetą tvirtinti būtent biudžetiniams metams, o ne

kokiam nors kitam laikotarpiui. Kiekvienais biudžetiniiais metais Seimas privalo suformuoti valstybės biudžetą kitiems biudžetiniams metams, atsižvelgdamas į esamą socialinę ir ekonominę padėtį, visuomenės ir valstybės poreikius bei galimybes, turimus arba galimus gauti finansinius išteklius bei valstybės įsipareigojimus, kitus svarbius veiksnius. Priimdamas valstybės biudžeto įstatymą, Seimas privalo paisyti Konstitucijoje įtvirtinto teisingos ir darnios visuomenės siekio²⁰.

2002 metų spalio 23 dienos nutarime Konstitucinio Teismo „nurodymai“ įstatymų leidėjui išreikšti dar konkrečiau: „Konstitucijoje viešojo asmens sąvokos nėra. Įstatymuose įtvirtindamas viešojo asmens institutą įstatymų leidėjas turi apibrėžti kriterijus, pagal kuriuos tam tikrus asmenis galima priskirti viešiesiems asmenims. Pažymėtina, kad asmens pareigos ar dalyvavimas visuomeninėje veikloje savaime nėra laikytini būtiniais ar pakankamais kriterijais, pagal kuriuos asmuo gali būti priskiriamas viešiesiems asmenims. Įstatymų leidėjas, įstatymu nustatydamas kriterijus, pagal kuriuos asmuo gali būti priskiriamas viešiesiems asmenims, turi paisyti Konstitucijos 22 straipsnyje įtvirtintos žmogaus teisės į privatumą ir Konstitucijos garantuojamo bei saugomo visuomenės intereso būti informuotam apie visus veiksnius, galinčius daryti įtaką viešiesiems reikalams, pusiausvyros“²¹.

2002 metų gruodžio 24 dienos nutarime Konstitucinis Teismas nurodo: „Įstatymų leidėjo diskreciją leisti įstatymus, taip pat ir tuos, kuriuose reglamentuojama Konstitucijos nuostatų taikymo tvarka, riboja Konstitucija; įstatymų leidėjas privalo paisyti Konstitucijos normų ir principų. Taigi pagal Konstituciją įstatymų leidėjas neturi teisės nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuriuo būtų apribota ar paneigta galimybė tiesiogiai taikyti Konstituciją“²².

2003 metų gruodžio 3 dienos vadinamosios „pensijų bylos“ nutarime Konstitucinis Teismas įvardijo įstatymų leidėjo konstitucinę atsakomybę ne tik už teisinį tam tikrų klausimų sureguliuvimą, bet ir už šių įstatymų įgyvendinimą: „Konstitucijos 52 straipsnio nuostata „valstybė laiduoja“ *inter alia* reiškia, kad įstatymu nustačius tam tikrą

pensinį aprūpinimą valstybei kyla pareiga jį garantuoti nurodytiems asmenims tokiais pagrindais bei dydžiais, kurie nustatyti įstatyme, o asmenys, atitinkantys įstatyme nustatytas sąlygas, turi teisę reikalauti, kad valstybė jiems skirtų šią pensiją ir ją mokėtų. Taigi minėta Konstitucijos 52 straipsnio nuostata suponuoja įstatymų leidėjo pareigą, įstatymu nustatant tam tikrą pensiją, įtvirtinti tokį teisinį reguliavimą, kuris užtikrintų šios pensijos mokėjimą asmenims, atitinkantiems įstatyme nustatytas sąlygas²³.

Kaip galime matyti, nuo 2002 metų „įstatymų leidėjo pareigų“ struktūriniai konstituciniai argumentai, kuriuose yra išsakytos aiškios nuorodos dėl įstatymų leidėjo veiksmų ateityje, konstitucinėje jurisprudencijoje tapo gana dažni. 2005 metų liepos 8 dienos nutarime galima išžvelgti net tam tikrą „atvirą priekaištavimą“ įstatymų leidėjui: „Šiame kontekste pabrėžtina, kad konstitucinis valstybinės reikšmės kultūros objektų statusas suponuoja valstybės pareigą tvarkyti valstybinės reikšmės kultūros objektų apskaitą, *inter alia* įstatymų leidėjo pareigą įstatymu nustatyti valstybinės reikšmės kultūros objektų sąrašą, atskirai pažymint, kurie valstybinės reikšmės kultūros objektai nuosavybės teise priklauso valstybei, o kurie – kitiems savininkams. Šį sąrašą, jeigu reikia, būtina nustatytąja tvarka atnaujinti, atsižvelgiant į tai, ar tam tikrame visuomenės ir valstybės raidos etape nėra poreikio į šį sąrašą įtraukti dar ir kitus kultūros objektus (ir (arba) poreikio tam tikrus kultūros objektus iš minėto sąrašo išbraukti). Pabrėžtina, kad valstybinės reikšmės kultūros objektų įtraukimas į minėtą sąrašą negali priklausyti nuo to, ar atitinkami kultūros objektai nuosavybės teise priklauso valstybei, ar kitiems juridiniams asmenims, ar fiziniams asmenims. Taip pat pabrėžtina, kad valstybinės reikšmės pripažinimas tam tikriems kultūros objektams, nuosavybės teise priklausantiems ne valstybei, bet kitiems asmenims, nereiškia jų suvalstybinimo. *Pažymėtina, kad iki šiol toks valstybinės reikšmės kultūros objektų sąrašas įstatymu nėra nustatytas*“²⁴.

Tokia Konstitucinio Teismo veikla gali būti apibūdinta kaip teisminis aktyvizmas. Nors konstitucinės priežiūros institucijų teisminis aktyvizmas yra labai neaiškiai apibrėžtas terminas, jis gali būti paaiš-

kintas kaip apibūdinantis procesą, kurio metu teisėjai priima sprendimus, kuriais sąmoningai, remiantis teisėjų asmeniniu supratimu apie susijusios politikos imperatyvus, formuojama teisė²⁵. K. L. Scheppele įvardijo būdus, kuriais naudodamosi kai kurios „aktyvistiškiausios“ pasaulio konstitucinės priežiūros institucijos įgyja didesnę nei konstitucijoje, remiantis valdžių pusiausvyros principu, joms numatyta galia: a) suteikdamos konstitucijos preambulėms teisiškai įpareigojančią prasmę; b) nurodydamos grupę pagrindinių konstitucijos principų, kurie negali būti pakeisti; c) nustatydamos, kad konstitucinės normos privalomos ir privatinės teisės sričiai; d) atskleisdamos konstitucijos tekste neparasytus esminius (suprapositive) principus, kurie suteikia prasmę konstitucinei tvarkai; e) modifikuodamos teisminę procedūrą, konkrečiai – išplėsdamos teisingumą ar pailgindamos trukmę (angl. *standing*)²⁶. Visi šie būdai gali būti įgyvendinti pasitelkus argumentus, kuriais naudodamasis teismas, remdamasis abstrakčiomis konstitucinėmis vertybėmis ar principais, o ne tiksliai konstitucijos tekstu, gali išplėsti savo funkcijas į įstatymų leidybos sritį.

Kaip minėjome, mūsų Konstitucinio Teismo aktyvistinis elgesys nėra išskirtinis. Geriausiai žinomas yra „pirmojo“ Vengrijos Konstitucinio Teismo (1989–1998) aktyvizmo pavyzdys. Šis Teismas, vadovaujamas prezidento László Sólyomo, dažnai buvo vadinamas pačiu stipriausiu Konstituciniu Teismu pasaulyje, agresyviausiu Teismu, o pati Vengrijos politinė sistema pirmaisiais metais po režimo pasikeitimo apibūdinama kaip „teismokratija“²⁷. Kaip nurodė K. L. Scheppele, devintajame dešimtmetyje Vengrijos Konstitucinis Teismas įstatymų leidyboje tardavo paskutinį žodį. „Teismas stabdydavo įstatymus anksti ir dažnai, grąžindamas juos atgal į Parlamentą su detaliomis instrukcijomis dėl to, kaip tas įstatymas turi būti perrašytas. Maža to, kadangi Teismas tiesiogiai nurodydavo Parlamentui priimti įstatymus klausimais, kurių jis dar net neplanavo, didelė dalis Parlamento darbotvarkės tiesiog derinosi prie Teismo sprendimų“²⁸.

Vengrijos Konstituciniam Teismui jo aktyviuoju laikotarpiu nuolat buvo metami kaltinimai, kad jis sprendžia politinius klausimus remdamasis „super abstrakčiais“ principais, pavyzdžiui, „teisinių sau-

gumas“ („legal security“)²⁹, arba iš teorijos kildinamomis normomis, paremtomis įvairiomis abstrakčiomis koncepcijomis ir principais³⁰.

Vengrijos Konstitucinio Teismo prezidentas L. Sólóyomas interviu spaudai ir straipsniuose ne kartą yra nurodęs, kad teismo argumentavimas negali būti *ad-hoc* arba savavališkas (t. y. politinis), bet turi būti paremtas bendra principų sistema. L. Sólóyomas pirmasis šią sistemą pavadino „nematoma konstitucija“, t. y. sistema principų, kurie nėra tiesiogiai parašyti konstitucijos tekste³¹. Autoriai, tyrinėjantys „pirmojo“ Vengrijos Konstitucinio Teismo veiklos laikotarpį, teigia, kad legitimumą aktyvistinei Teismo veiklai užtikrino ne tiek teisinis-normatyvinis pagrindas, kiek elito nuomonė. Christiano Boulangerio teigimu, aktyvistinio teismo legitimumą Vengrijoje užtikrino elito tikėjimas, kad aktyvi konstitucinė priežiūra yra Europos konstitucionalizmo dalis. Siekis integruotis į Vakarų Europos ekonomines ir politines struktūras vertė elitą prisitaikyti prie Konstitucinio Teismo įtvirtinamo „vakarietiško konstitucionalizmo“³².

Nors ir negalime dabartinio Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo pagal jo aktyvizmą prilyginti 1989–1998 metų Vengrijos Konstituciniam Teismui, sprendimų, kuriais Teismas peržengia įstatymų leidėjui priskiriamų funkcijų ribą, legitimumo pagrindai yra panašūs. Nors pagrindiniai valstybės tikslai (narystė ES ir NATO) jau, rodos, pasiekti, neseniai įvykusi prezidento apkaltos procedūra aiškiai įrodė, kad stiprus, autoritetingas bei nepriklausomas Konstitucinis Teismas tam tikrais kritiniais valstybei laikotarpiais yra pajėgus teisinėmis priemonėmis išspręsti tarp valstybės institucijų ar jų viduje kylančias problemas. Todėl, net jei dabartinio Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo aktyvizmas ir smarkiai sunkina parlamento gyvenimą nekrizinėmis sąlygomis, nesaugumas dėl galimų politinių krizių ir suvokimas, kad tik „stiprus“ Konstitucinis Teismas bus pajėgus jas išspręsti teisinėmis priemonėmis, verčia susitaikyti su Teismo aktyvizmu ir jo sukeliama padariniais.

Seimas po Konstitucinio Teismo 2004 metų liepos 1 dienos nutarimo ir jo išaiškinimo iškart ėmėsi pastangų įgyvendinti nutarime įvardytas Seimo nario teisinio statuso reguliavimo spragas. Deja, pastan-

gos iki šiol nebuvo sėkmingos. Buvo sudarytos net kelios darbo grupės (vadovaujamos E. Šukio, A. Monkevičiaus ir P. Vilko) Seimo Statuto pataisoms rengti. Atskiri Seimo nariai pateikė savo siūlymus (A. Paulauskas, A. Smetona, H. Žukauskas, N. Steiblienė). Aišku, šis Seimo sprendimas kuo greičiau atsižvelgti į Konstitucinio Teismo konstatuojamojoje dalyje išsakytus argumentus remiasi ne tik pagarba Konstituciniam Teismui bei jo išsakytiems argumentams. Naujasis Seimas, pasižymintis itin dideliu Seimo narių nedrausmingumu, nuo pat kadencijos pradžios yra nuosekliai „prižiūrimas“ žiniasklaidos. Neteisėtos Seimo narių atostogos, ankstesnių pareigų neatsisakymas, nedalyvavimas Seimo posėdžiuose, – kiekvienas paaiškėjęs faktas, kuris puikiai atitinka žiniasklaidos „naujienos“ reikalavimus, yra kuo plačiau pavištinamas visuomenėje. Ir įvardijamas ne kaip neetiškas, bet kaip pažeidžiantis Konstituciją neprofesionalus Seimo nario pareigų atlikimas.

Ar Konstitucinio Teismo „aktyvizmas“ yra vertintinas neigiamai? Aiškaus atsakymo nėra. Įvairių valstybių konstitucinės priežiūros institucijos vienais laikotarpiais tapdavo „aktyvesnės“, kitais – „pasyvesnės“. Vertinant „pirmojo“ Vengrijos Konstitucinio Teismo veiklą, reikėtų pasakyti, jog konstitucinės teisės teoretikai vis dažniau pripažįsta, kad valstybės transformacijos laikotarpiais aktyvistinė konstitucinės priežiūros institucija gali tapti esminių pokyčių įgyvendinimo garantija.

K. L. Scheppele nuomone, stiprūs konstituciniai teismai tam tikrais laikotarpiais gali būti demokratišesni nei piliečių išrinkti parlamentai ir parlamentų paskirta vykdomoji valdžia. Pokomunistinės šalys, priėmusios naujas konstitucijas ir pradėjusios rengti laisvus rinkimus, tapo „demokratinės“ tik forma. Tradicinė demokratijos samprata apima reikalavimus tiek politinio režimo formai (politinė valdžia turi būti formuojama pagal demokratines procedūras), tiek politikos turiniui (politiniai sprendimai turi remtis demokratinėmis vertybėmis). Demokratinę politikos turinį užtikrina tiek politinės partijos, realiai atstovaujančios rinkėjų interesams ir vykdančios savo rin-

kiminius įsipareigojimus, tiek kiti interesų ir vertybių atstovavimo priimant politinius sprendimus mechanizmai. K. L. Scheppele teigimu, kadangi pokomunistinėje Vengrijoje politikai nepaisė rinkėjų interesų ir neveikė kiti visuomenės interesams atstovaujantys mechanizmai, šios funkcijos ėmėsi Konstitucinis Teismas. „Kiekvieną kartą, kai nauja vyriausybė imdavo elgtis piliečių atžvilgiu taip, kaip komunistinio laikotarpio vyriausybė, Vengrijos Konstitucinis Teismas imdavosi veiksmų. (...) Galbūt, jei skirtingos Vengrijos vyriausybės tikrai būtų reagavusios į rinkėjų (ar bent esminės jų dalies) poreikius, aktyvus Teismo įsitraukimas nebūtų buvęs toks būtinas“³³.

Vakarų politinė mintis laikosi nuostatos, kad nemažoritarinės institucijos nėra patikimas demokratijos garantas. Tačiau Vengrijos pavyzdys rodo, kad pereinamuoju laikotarpiu kaip tik tokia nemažoritarinė institucija kaip Konstitucinis Teismas ir galėjo užtikrinti demokratijos išvirtinimą³⁴. Endre Babuso teigimu, L. H. Sóllyomo Teismas suvaidino itin svarbų vaidmenį užtikrinant, kad Vengrijos transformacijos pobūdis praeitą dešimtmetį būtų „skrydis į priekį“ (gynyba per puolimą), užuot tapęs restauracija. Konstitucinio Teismo teisėjų sprendimai padėjo kurti modernią *Rechtsstaat*, atitinkančią Vakarų valstybių bruožus, tai yra įstatymų viršenybės principu paremtą politinę tvarką³⁵. Konstitucinio Teismo vaidmenį nestabilių demokratinių vertybių laikotarpiu pirmasis Vengrijos Konstitucinio Teismo Prezidentas L. Sóllyomas išreiškė šiais žodžiais: „Mes (*Konstitucinio Teismo teisėjai – A. R.*) esame profesionalūs idealistai pragmatiškame pasaulyje. Mes atstovaujame abstrakčioms Konstitucijos vertybėms ir viena iš mūsų pačių svarbiausių funkcijų yra atkurti prarastą teisės reputaciją. Aš tikiu, kad tai yra atramos taškas, kuris leis mums išstumti senąjį pasaulį iš jo vietos“³⁶.

Lygindami devintojo dešimtmečio Vengrijos Konstitucinio Teismo ir dabartinio Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo veiklos ypatumus, išvelgiame daug panašumų. Panašūs argumentavimo metodai, kai sprendimai priimami remiantis Teismo išvestais konstituciniais principais, panašus siekis „progai pasitaikius“ sureguliuoti kuo

daugiau klausimų; tokie patys konkretūs nurodymai įstatymų leidėjui. Panašios ir šio aktyvizmo priežastys. Tiesa, Vengrijos Konstitucinio Teismo aktyvistinis laikotarpis jau praeityje, todėl jo vertinimas yra kur kas objektyvesnis ir saugesnis – tik žvelgiant į praeitį galima įvertinti, kokius interesus gindamas ir kokių tikslų siekdamas Teismas naudojo savo itin dideles galias. Apie Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo teigiamą poveikį demokratijos vertybių apsaugai ir atstovavimą visuomenės interesams taip pat galėsime kalbėti tik šiam „aktyvistiniam“ laikotarpiui pasibaigus. Gali būti, kad K. L. Scheppele teiginys, jog „nėra neįmanoma, kad naujoje demokratijoje būtų sukurta tokia valstybės struktūra, kurioje teismas būtų ne tik pati galingiausia, bet ir pati demokratiškiausia institucija“³⁷ pasitvirtins ne tik Vengrijos, bet ir Lietuvos atveju.

NUORODOS IR PASTABOS

¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo Statuto (1998 m. gruodžio 22 d. redakcija) 15 straipsnio 4 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ (Konstitucinio Teismo 2004 metų liepos 1 dienos nutarimas (Valstybės žinios. 2004, Nr. 105-3894).

² Lietuvos Respublikos Seimo statuto (1998 m. gruodžio 22 d. redakcija) 15 straipsnio 4 punktas: „Seimo narys negali gauti jokio kito atlyginimo, išskyrus atlyginimą už kūrybinę veiklą. Seimo nario atlyginimu už kūrybinę veiklą laikomas autorinis honoraras už meno kūrinius bei jų atlikimą, už publikacijas bei knygas, už medžiagą radijo ir televizijos laidoms, taip pat atlygis už pedagoginę bei mokslinę veiklą ne Seimo, jo komitetų ir komisijų posėdžių metu“.

³ E. Zingerio pasisakymas svarstant Seimo statuto 32 straipsnio pakeitimo projektą. Šeštojo (27) nenumatyto posėdžio 2005 m. vasario 15 d. protokolas. Stenogramos 2005, Nr. 18.

⁴ Konstitucinio Teismo nutarimai susideda iš penkų dalių: pavadinimo, įvadinės, nustatomosios, motyvuojamosios ir rezoliucinės dalių. Pirmose trijose dalyse nustatomi išieities duomenys – akto forma, bylos pavadinimas, teismo sudėtis, bylos dalyviai, ginčo šalių pateikti argumentai ir t. t. Teismo pozicija yra išdėstoma paskutinėse dviejose dalyse – motyvuojamojoje ir rezoliucinėje. Rezoliucinėje dalyje išdėstomas atsakymas į byloje keltą klausimą, o motyvuojamojoje dalyje, interpretuojant Konstitucijos normas, pagrindžiamas Teismo sprendimas, išdėstomi argumentai bei motyvai.

⁵ Prezidentas Janosas Nemethas Konstituciniam Teismui vadovavo iki 2003 metų liepos. Nuo 2003 metų rugpjūčio Teismui vadovauja prezidentas dr. András Holló.

⁶ K. L. Scheppele. The New Hungarian Constitutional Court. *East European Constitutional Review* / Fall 1999, vol. 8, no 4, p. 5.

⁷ K. L. Scheppele. Democracy by Judiciary (Or Why Courts Can Sometimes Be More Democratic than Parliaments). – Paper prepared for the conference on Constitutional Courts, Washington University, 1–3 Nov. 2001 // (<http://law.wustl.edu/igls/Conferences/2001-2002/Constitutionalpapers/Scheppele%20Paper.pdf>). P. 14.

⁸ Konstitucinio Teismo 1994 m. vasario 24 d. nutarimas (Valstybės žinios. 1994, Nr. 16-271).

⁹ Apie konstitucijos interpretavimą žr.: J. N. Rakove. *Interpreting the Constitution: The Debate over Original Intent*. Boston: Northeastern University Press, 1990; R. H. Bork. *The Tempting of America: The Political Seduction of the Law*. New York, London: The Free Press, 1990; L. Fisher. *Constitutional Dialogues: Interpretation as Political Process*. Princeton: Princeton University Press, 1988; A. Gutmann (ed.). *A Matter of Interpretation: Federal Courts and the Law*. Princeton: Princeton University Press, 1997; C. J. Antieau. *Constitutional Construction*. London, Rome, New York: Oceana Publications, Inc., 1982; J. Levin. *How Judges Reason: The Logic of Adjudication*. New York, San Francisco, Bern, Frankfurt am Main, Berlin, Wien, Paris: Peter Lang, 1992.

¹⁰ C. J. Antieau. *Op. cit.*, p. xxiii.

¹¹ P. Bobbitt. *Constitutional Fate: Theory of the Constitution*. New York, Oxford: Oxford University Press, 1982.

¹² P. Bobbitt. *Op. cit.*, p. 181.

¹³ C. Boulanger. *Europeanisation Through Judicial Activism? The Hungarian Constitutional Court's Legitimacy and Hungary's „Return to Europe“* // (http://www.iue.it/LAW/Events/WSWorkshopNov2003/Boulanger_paper.pdf). P. 11.

¹⁴ Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d. nutarimas (Valstybės žinios. 2003, Nr. 53-2361).

¹⁵ Konstitucinio Teismo 1993 m. lapkričio 26 d. nutarimas (Valstybės žinios. 1993, Nr. 66-1260); Konstitucinio Teismo 1994 m. vasario 24 d. nutarimas (Valstybės žinios. 1994, Nr. 16-271). Konstitucinio Teismo 1999 m. lapkričio 9 d. nutarimas (Valstybės žinios. 1999, Nr. 96-2769); Konstitucinio Teismo 2001 m. sausio 25 d. nutarimas (Valstybės žinios. 2001, Nr. 10-295); Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d. nutarimas (Valstybės žinios. 2003, Nr. 19-828); Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d. nutarimas (Valstybės žinios. 2003, Nr. 53-2361); Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas (Valstybės žinios. 2004, Nr. 85-3094).

¹⁶ Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas (Valstybės žinios. 2004, Nr. 181-6708).

¹⁷ Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas (Valstybės žinios. 2004, Nr. 181-6708).

¹⁸ Konstitucinio Teismo 2005 m. birželio 2 d. nutarimas (Valstybės žinios. 2005, Nr. 71-2561).

¹⁹ Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 21 d. nutarimas (Valstybės žinios. 1999, Nr. 90-2662).

²⁰ Konstitucinio Teismo 2002 m. sausio 14 d. nutarimas (Valstybės žinios. 2002, Nr. 5-186).

²¹ Konstitucinio Teismo 2002 m. spalio 23 d. nutarimas (Valstybės žinios. 2002, Nr. 104-4675).

²² Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d. nutarimas (Valstybės žinios. 2003, Nr. 19-828).

²³ Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 3 d. nutarimas (Valstybės žinios. 2003, Nr. 115-5221).

²⁴ Konstitucinio Teismo 2005 m. liepos 8 d. nutarimas (Valstybės žinios. 2005, Nr. 87-3274).

²⁵ G. Craven. *Judicial Activism: The Beginning of the End of the Beginning* // (<http://www.samuelgriffith.org.au/papers/html/volume16/v16chap7.html>). P. 1.

²⁶ K. L. Scheppele. *Techniques of Judicial Empowerment/ Function of Constitutional Courts*. Paper prepared for the AALS and American Political Science Association Conference on Constitutional Law. Washington, June 5–8, 2002 // (<http://www.aals.org/profdev/constitutional/scheppele.html>). P. 1.

²⁷ K. L. Scheppele. *Democracy by Judiciary (Or Why Courts Can Sometimes Be More Democratic than Parliaments)*. P. 16.

²⁸ K. L. Scheppele. *Op. cit.*, p. 16.

²⁹ B. Pokol. *A Magyar parlamentarizmus*. Budapest: Cserépfalvi // cit. C. Boulanger. *Europeanisation Through Judicial Activism? The Hungarian Constitutional Court's Legitimacy and Hungary's „Return to Europe“*. P. 4.

³⁰ B. Bugarcic. *Courts and Development: Lessons from Transition*. Harvard Law Journal. Vol. 42, p. 288 // cit. C. Boulanger. *Europeanisation Through Judicial Activism? The Hungarian Constitutional Court's Legitimacy and Hungary's „Return to Europe“*. P. 4.

³¹ L. Sólyom, G. Brunner (eds.). *Constitutional Judiciary in a New Democracy: The Hungarian Constitutional Court*. Ann Arbor: University of Michigan, 2000 // cit. C. Boulanger. *Europeanisation Through Judicial Activism? The Hungarian Constitutional Court's Legitimacy and Hungary's „Return to Europe“*. P. 11.

³² C. Boulanger. *Europeanisation Through Judicial Activism? The Hungarian Constitutional Court's Legitimacy and Hungary's „Return to Europe“*. P. 10–15.

³³ K. L. Scheppele. *Democracy by Judiciary (Or Why Courts Can Sometimes Be More Democratic than Parliaments)*. P. 31.

³⁴ K. L. Scheppele. *Op. cit.*, p. 32.

³⁵ E. Babus. *The Superego of Transformation* // *The Hungarian Quarterly*. Spring 1999, vol. XL, no 153 (<http://www.hungarianquarterly.com/no153/003.html>). P. 3.

³⁶ Interview with László Sólyom, HVG, 1 February 1992 // cit. E. Babus. *The Superego of Transformation*. *The Hungarian Quarterly* // Spring 1999, vol. XL, no 153 // (<http://www.hungarianquarterly.com/no153/003.html>). P. 3.

³⁷ K. L. Scheppele. *Op. cit.*, p. 33.

SUMMARY***PRINCIPLE OF RESPONSIBLE GOVERNMENT
AND ITS IMPLEMENTATION***

The purpose of this article is to discuss the principle of responsible governance as a basic principle, upon which the Constitutional Court of the Republic of Lithuania has relied in explication of the peculiarities of constitutional status of Member of Parliament. On the basis of analysis of the decision of the Constitutional Court, made on 1 July 2004, this article seeks to reveal the specifics of argumentation of the decisions of Constitutional Court, as well as their impact on legislation. Institutions of constitutional supervision in two post-communist countries (Hungary and Lithuania) are compared with a focus on the causes and reasons of their activism and the legitimacy of such activism.